

Faiākoga ma Puleākoga: Fēhili mo ki lātou e fia fakaūlu mai ni lāgona mo na fakatūtuga ke hui te NCEA.

Gāgana Tokelau

Ko tēnei pepa gālue ei loto ai na fēhili katoa mo na faiākoga ma na puleākoga iē e kāumai ni a lātou pepa āgai ki te pepa mo ni fakatālatālanoāga a te Matāgaluēga o Ākoga: Fakatūtuga ke hui te NCEA.

Mo te tokalāhiga o na tino, ko te tuku māiga o na lāgona ki na fakatūtuga ka faigōfie kui mai i te auāla kui i te neti. Kae, ko te pepa gālue tēnei e aofia **ai te katoatōaga o te lihi o na fēhili** mo faiākoga ma puleākoga iē e fofou ke fakaūlu o lātou lāgona kui i te meli lafo pe ko te imeli.

Kāfai ko koe e hē fakaulūa mai o lāgona e ve ko he faiākoga pe fēhili puleākoga, tagāki ki te tuātuhi tafākilāgi a te Matāgaluēga mo te lihi o na fēhili e talafēagai mo koe.

Ko na lāgona e fakaūlu mai i luga o te neti e māfai ke fai i kīnei:

<https://www.education.govt.nz/consultation-ncea>

Ko te faigā fēhili e fakatino i ni faigā paāga ma Allen + Clarke, he fāufautua tū tautāhi i na pōlihi mo tagāta lautēle na hōkotāga e te Matāgaluēga, ke fēhoahōani ki te vākilikilīga o na tautālīga na tuku mai. Na ko kilātou tautōkatāhi na lavēa i te vākilikilīga o na lāgona na fakaūlu mai ka kilātou māfaia oi māuagia na vāega na tautāli mai ai ma na fakamātalāga lēolēoa o tagāta tāutōkatāhi.

Ke fakaākoga tēnei tokumeni:

Kāfai ko hēki ke faia te vāega tēnei, e fakamālohia atu koe ke fāitau āgai ki na fakatūtuga a te Mālo ka ko hēki tuku māia o lāgona. Fāitau āgai ki na fakatūtuga i kīnei:

<https://www.education.govt.nz/consultation-ncea>

E tōtoka loa koe ke tali na fēhili āgai ki na fakatūtuga:

- Tali **uma** na fēhili i te vāega ki na fakamātalāga fakavāe tēia e talafēagai ma koe.
- E māfai ke filifili koe ke tali he vāega pe ko na fēhili uma i na vāega 1-3. Ko na fēhili iēnei e lahi lava oi tuku mai i he fakahōloga tūtuha e ve ko na matākupu i loto o te tokumeni o na fakatālatālanoāga.

Ko te lahi o na fēhili e ke māfaia oi tali ka fēhoahōani ki te Matāgaluēga ke tuku mai ni fāutuāga lēlei, fatu ki na fakamātalāga, ki te Minihītā āgai ki na fakatūtuga takitāhi ka ko hēki fāia hētahi tonu ma te Kāpinēta.

Ko au tali e māfai ke īmeli ki te nceaconsultation@education.govt.nz pe fakatuātuhi ki te:

Education Consultation

Ministry of Education
PO Box 1666
Wellington 6140
New Zealand

Ko na fakatālatālanoāga mo tagāta lautēle e tāpunia i te **5pm i te Ahogāfua 15° Hētema 2025** (NZST).

Fakamātalāga āgai ki te malupuipūia o fakamātalāga

Ko na fakamātalāga patīno o koe ka tūmau te tūlaga o te malupūipūia, ka hē lōlōmia lauāitele pe fakaīloa fakalāuāitele, ma ka fakaāoga oiōti mo ni māfuaāga mo te vākilikīlīga o fakamātalāga.

Ko te Matāgaluēga e ono māfai ke hiki hako mai lava he fakamātalāga mai na tautālīga na tuku mai, kae ui i na vāega iēnei, ko na vāega e hiki mai ka hē fakamātea ki te tino pe ko he kulūpu ma ko te Matāgaluēga ka hē ia fakaāogagia ni tautālīga na tuku mai e iēi ai ni fakamātalāga puipūia o he tino.

I ho he lākahāga, e ke māfaia oi hōkotāga mai ki te Matāgaluēga o Ākoākoga pe ko te Allen + Clarke mo ni iētahi fakamātalāga pe vēfea ona fakaāoga na fakamātalāga puipūia o koe i na vākilikīlīga pe ko te tālohāga mai ke toe fakahōlomūli o na lāgona na tuku mai pe ko te fakahēai o na fakamāumāuga o na lāgona na tuku mai. Fakamōlemōle oi īmeli mai ki te nceaconsultation@education.govt.nz pe hōkotaga mai kia Dr Bo Ning i te bning@allenandclarke.com ke fai ai te vāega tēnei.

E ke māfaia oi fāitau ātili ki te mafuaāga e ao ai e kimātou na fakamātalāga patīno o koe ma pe vēfea foki oi fakaāoga e te Matāgaluēga o Ākoākoga i luga o talātou tuātuhi tafākilāgi: <https://www.education.govt.nz/legal-and-privacy>

Na fēhili mo na fakamātalāga fakavāe

Fakatūmu uma na fēhili mo na fakamātalāga fakavāe ka ko hēki talā na fēhili āgai ki na fakatūtuga.

Ko na fakamātalāga patīno o koe ka tūmau te tūlaga o te malupūipūia, ka hē lōlōmia lauāitele, ma ka fakaāoga oiōti mo ni māfuaāga mo te vākilikiliga o fakamātalāga. Ko au fakamātalāga patīno e hē lōlōmia fakalāuaitēle pe fakaīloa fakamāutinōa.

Fakamāutinōa to ʻnītālehi ki na hūiga ki te NCEA.

E ke māfaia oiōti oi fīlīfīli he faigā fīlīfīliga e fokotahi:

Faiākoga pe puleākoga (‘na tino ākoāko’)	Mātua/tino tāuhi, kāiga pe ko he fānau ākoga	Fakagaluētino (pe ko he tino mai he matāgaluēga)
☐	☐	☐

Fakaāuāu ke tāutali na fēhili koi tōtoe KĀFAI na ke fīlīfīlia te vāega mo ‘faiakoga pe ko he puleākoga’. Kāfai na ke fīlīfīlia hētahi vāega, tagāki ki te tuātuhi tafākilāgi a te Matāgaluēga mo he hetu o na fēhili e talafēagai mo koe.

Ko na fēhili e tōtoe e fēhoahōani kia te kīmātou mātou ke māina pe vāea ona iēi ni hūiga i na koga tau ākoākoga vena ma te fakafāiākoga kēhekēhe.

Ko tēfea o na vāega iēnei e pītōhīli te hako ke fakamātala ai ō ʻnītālehi ki na hūiga ki te NCEA? **Tiki uma na vāega e āpalai kiēi.**

Faiākoga	Pulepulega o te ākoga (fkt., faiākoga)	Tētahi (auilīli mai)
☐	☐	☐

Heā te ākoga e gālue ai koe? Kāfai koe e hē gālue i he ākoga, tuhi N/A.

Īgoa o te ākoga: _____

E tu i fea tau ākoga? I loto i te town, city, pe heā te koga ma te fakaāloga.
Kāfai koe e hē gālua i he ākoga, tuhi N/A.

Kogāfēnua: _____

Te fēhili tēnei e o mo **FAIĀKOGA** oiōti: Niā na vāega o te ākoākoga e patino
learning ki tau fakaākoga? **Tiki uma na vāega e āpalai kiēi.**

Īgilīhi	Arts (fkt., muhila, fatutifaga)	Ōla Mālōlō ma te Fakamālohi tino	Nā Gagana Ākoākogia	Nūmela ma te Hatetika (Statistics)	Haienihi	Hohiolo Haienihi
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tekinolot i (Technol ogy)	Te Maraunga o Aotearoa (mo na Māoli)	E ko fakaākoag te kalikālamu o na pilima (ve e hē fakapitoa ki he mea fokotahi)	lētahi (fakamātea)	_____		
☐	☐	☐	☐			

Kua fia o tauhāga kua gālua ai koe ma te poto māhani i te mātātā tau ākoākoga? **Filifili he
vāega e fokotāhi o na mea iēnei:**

Ko au fātoa kāmata kōleni	māua te 5 tauhāga	6 ki te 10 tauhāga	11 tauhāga ma ova ake	lētahi (fakamātea)
☐	☐	☐	☐	_____

Ko te fēhili tēnei e manākomia ke fakamāutinōa ai ō lāgona na fakaūlu mai.
Ko te Fakamātalāga tēnei e HĒ fakahōa ma ni iētahi tino ma ka fakaāoga oiōti ke
fakamāutinōa ai ō lāgona na fakaūlu ma/pe hōkotāga atu ai koe mo he fakamāninōga kāfai e
manākomia. Kāfai koe e fōfou ki ni iētahi fakamātalāga āgai ki na fakamātalāga patīno o koe
ma pe vēfea te fakaāogagia i na vākilikīliga, fakafēhokotāki mai ki te
nceaconsultation@education.govt.nz

Tuku mai na fakamātalāga ke fakafēhokotāki atu ai.

Īgoa: _____

Īmeli: _____

Ko te lahi o na fēhili e tautāli e koe ka fēhoahōani ki te Matāgaluēga ke mālamalāma ātili ai ki ō lāgona āgai ki na fakatūtuga ma ke fautūagia ai ni iētahi galuēga ma ni fāutuāga ki te Mālo.

Vāega 1: Māfuaāga mo na Hūiga

Ko te NCEA na fakaūlu mai ko hē tuhi pahi e ātafāia, e ōpotia ma e taki ki ni fakatūlagāga fakatēākoākoga mo na fānau ākoga i na vahēga tūlaga tolu. Na tuku mai ai te lahi o ni āvanoa mo ni ahēhi kēhekēhe fakatāhi ai ma na vāega e māfai ke pa atu ai ki na auāla āgai ki na mātātā kēhekēhe e ve ko na trades, taligā mālo, ma te tūlihi.

I lalo o te NCEA, ko na fānau ākoga e ahēhi āgai ki ni fakatūlagāga fakatēākoākoga e ātagia ai te fakakūlupu o ni hīkili tāua ma ni tīloa i ni vāega e hōkotāga. Ko na fakatūlagāga fakatēākoākoga iēnei e iēi tona tau aofaki mo te nūmela o na kelēti e fakapūtu e na fānau ākoga i loto o te tauhāga. Ke auhia te NCEA, ko na fānau ākoga e tātau ke kilātou māuagia ni kelēti e 80 mai loto o na fakatūlagāga fakatēākoākoga, fakatāhi ai ma te 20 kelēti mai na fakatūlagāga fakatēākoākoga e tātau ke kave.

Kae ui i na vāega iēnei, ko te tūlaga o te fakafaigofie o te NCEA kua pa ai ki ni āfainaga e hēki fūafūagia. E hē lahi ni tūlafono āgai pe ko tēfea te fakatūlagāga fakatēākoākoga e tātau ke auhia i loto o he matākupu pe i loto o te NCEA i te lēvolo 1, 2, ma te 3. Kua māfua ai ko na fakatūlagāga fakatēākoākoga kua kāmata oi taki e ia te tūlaga o na vāega e ākoākogia i loto o na potu ākoga, i lō te taki e te kalikālamu o na vāega e tātau ke ākoākogia. Ko te vāega tēnei kua fai hao ki te iēi o ni āfainaga e ve ko te 'faiuāga o na kelēti', kua māfua ai te hē kaufākatāhi o na fānau ākoga ki na ākoākoga i te tāimi lava kua kātoa ai na kelēti ke māua ai te NCEA.

Ko na hūiga e manākomia ke tautāli ki na āfainaga iēnei ki te NCEA ma ke fakamāutinōa ko te hīhitemi e tōtoka mo kilātou **uma** na fānau ākoga, kāiga, tino ākoāko, ma na tino fakagālu tino. Ko he kalikālamu mākeke e tātau ke taki e ia na vāega e ākoāko atu ma na vāega e ākoākogia, ma ko te tātou tuhi pāhi atunūku e tātau ke fakamātea mai ai te tūlaga o na taumāfaiga e auhia e na fānau ākoga.

Ko te fēhili tēnei e hōkotāga āgai ki te tūlaga pe tātau ke fēke e te kalikālamu na ahēhi.

E malie koe ko te tātou tuhi pāhi atunūku e tātau ke ahēhi fua ki he kalikālamu atunūku?

Fīlifili he vāega e fokotāhi o na mea iēnei:

Ko au e
matuā hē
malie

☐

Ko au e hē
malie mālie

☐

Ko au e
hē iēi ni oku
lāgona

☐

Ko au e malie
mālie

☐

Ko au e
matuā malie

☐

Ko au e
hē mautinōa

☐

*Tali oiōti te fēhili tēnei kāfai ko koe e **matuā hē malie** pe **hē malie mālie**:*

- Fakamātala mai ni ō pōpolega e iēi āgai ki te fakatūtuga mo na tuhi pāhi fou ke ahēhi

taki ki te kalikālamu atunūku.

Ko te fēhili tēnei e āgai ki na mea e lēlei o te NCEA e tātau ke fakatūmau.

Ko niā na ēlemenī, kāfai e iēi, o te faigōfie o te NCEA i hō lāgona e tātau ke tāmāu i he ata i te lūmanāki o tēnei tuhi pāhi?

Ko na fēhili iēnei e hōkotāga ki na fakapopolega i te hīhitemi i te tāimi nei.

E lālago koe ko na āiaiga a te NCEA i te tāimi nei E Hē ōlogātahi ke fua te ȳloa o tamaāti ākoga, hīkili ma te lava tāpena mo te hitati i te lūmanāki, kōlenīga pe ko na galuēga?

Fīlīfīli he vāega e fokotāhi o na mea iēnei:

Ko au e
matuā hē
malie

☐

Ko au e hē
malie mālie

☐

Ko au e
hē iēi ni oku
lāgona

☐

Ko au e malie
mālie

☐

Ko au e
matuā malie

☐

Ko au e
hē mautinōa

☐

*Tali oiōti te fēhili tēnei kāfai ko koe e **matuā hē malie** pe **hē malie mālie**:*

- Ko iēfea na vāega tatau o te NCEA nei i hau mātau e tuku mai ai he fua ōlogātahi o te ȳloa o tamaāti, ōlātou hikili ma te totoka mo te gālue?

*Tali oiōti te fēhili tēnei kāfai ko koe e **malie mālie** pe **matuā mālie**:*

- Ko iēfea na vāega tātau o te NCEA nei i hau mātau e e ono taki ai ki he fua e hē ōlogātahi o te ȳloa o tamaāti, o latou hikili ma te totoka mo te gālue?

E malie koe e tātau ke iēi ni fakalēleiga ki te hīhitemi tuhi pāhi mo na ākoga tūlaga tolu?

Filifili he vāega e fokotāhi o na mea iēnei:

Ko au e
matuā hē
malie

☐

Ko au e hē
malie mālie

☐

Ko au e
hē iēi ni oku
lāgona

☐

Ko au e malie
mālie

☐

Ko au e
matuā malie

☐

Ko au e
hē mautinōa

☐

*Tali oiōti te fēhili tēnei kāfai ko koe e **matuā hē malie** pe **hē malie mālie**:*

- Ko te tokumeni o na fakatālatālanoāga e fakamātea ai ni fakafitāuli i te hīhitemi e iēi nei.
Ko iēfea o na vāega iēna e hē malie koe kiēi, ma pe aiheā?

*Tali oiōti te fēhili tēnei kāfai ko koe e **malie mālie** pe **matuā mālie**:*

- Ko tefēa na vāega o te hīhitemi o na tuhi pāhi mo na vāhega tūlaga tolu e tātau ke fakamuamua te fakalēleiga?

Ko te Mālo e fōfou ko te tuhi pāhi mo na vāhega tūlaga tolu ke kīlia, hōlotōnu, ma fakatūatūaga, fakatāhi ai ma te iēi o ni āvanōa ke maūa ai ni matākupu tau Mātātā Kēhekēhe tau Ākoākoga ma Kōlenīga (VET). E kīkila koe e iēi ni iētahi āvanōa mo ni hūiga lēlei ki na tuhi pāhi fou i fafo atu o na vāega kua tākua i te tokumeni o na fakatālatālanoāga?

Filifili he vāega e fokotāhi o na mea iēnei:

Ko au e
matuā hē
malie

☐

Ko au e hē
malie mālie

☐

Ko au e
hē iēi ni oku
lāgona

☐

Ko au e malie
mālie

☐

Ko au e
matuā malie

☐

Ko au e
hē mautinōa

☐

*Tali oiōti te fēhili tēnei kāfai ko koe e **malie mālie** pe **matuā mālie**:*

- Fakamātala mai ni iētahi āvanōa mo ni hūiga lēlei e hēki tākua i loto o te tokumeni o fakatālatālanoāga.

Vāega 2: Fakatūtuga

Fakatūtuga 1: Gālulue fakatāhi ma na fale faigāluēga ke fakaōfi tonu na ākoākoga tau te VET ki loto o na hīhitemi mo na tuhi pāhi i na vahēga tūlaga tolu

I lalo o te fakatūtuga 1. Ko na Industry Skills Boards (ISBs) ka kilātou fatūa ni matākupu e holo lēlei mo na Mātāta Kēhekēhe – e iēi ai ni fakatūlagāga fakatēākoākoga – ka māfai oi tuku atu ki na fānau ākoga i ni faigā paāga ma na ākoga fakaīunivēhitē ma na tino fakagalue tino. Ko na ISB ka iēi te fakafāigōfie ke fatu mai ai na vāega e fia ākoākogia, na fakatūlagāga fakatēākoākoga e tēi i te tāimi nei pe fatu ni vāega fou e fia ākoākogia mo na matākupu tau VET, fatu ki luga o na mānakōga o na fale faigāluēga ma ni āvanōa mōni i tua atu o na ākoga.

Ko te fakanōfotōnuga o na matākupu tau VET ma na tuhi pāhi mo na fale faigāluēga ka māfai ai e na fānau ākoga ke gālulue āgai ki te auhia o te tuhi pāhi fou mo na vāega tūlaga tolu, ma e ono māfai ai ke kāmata lēlei ki he tuhi pāhi uigā mo na ākoga fakaīunivēhitē.

Ko na hūiga fakatūtu mo na tuhi pāhi fou ka fakahōlo hui mai i te 2028 āgai mai ki te 2030.

I he ata kātoa, e kē lālagoa te fakatūtuga 1? Ko te fakatūtuga tēnei, ko te mālō e gālulue ma na matāgāluēga ke fau ni matākupu mo na Mātāta Kēhekēhe tau Ākoākoga ma Kōlenīga.

Fīlifili he vāega e fokotāhi o na mea iēnei:					
Ko au e hē hāpoti kiēi	Ko au e hē hāpoti mālie kiēi	Ko au e hē iēi ni oku lāgona	Ko au e hāpoti kiēi	Ko au e matuā hāpoti kiēi	Ko au e hē mautinōa
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Tali oiōti te fēhili tēnei kāfai ko koe e **hē hāpoti kiēi** pe **e hē hāpoti mālie kiēi**:

- Ko tēfea te vāega o te fakatūtuga 1 e iēi ai ni ō pōpōlega, ma aiheā? Mo he fakatākitākiga, e iēi ni ō pōpōlega āgai ki he vāega pātino o te fakatūtuga 1 pe ko te fakatūtuga kātoa?

Tali oiōti te fēhili kāfai koe e **hāpoti kiēi** pe **matuā hāpoti kiēi**:

- Ko heā na pēnefīti e kīkila koe ka iēi mo na fānau ākoga ki tōlātou ākoākogia ma na taumāfaiga ke auhia?

Ko te mālō e māina e iēi he fakafānoga hēleni/Iīhoi e manākomia ke fakamāutinōa ai ko na ākoākoga tau VET e fakamānuiagīa. I tafa ake o na vaega tau hēleni, e iēi ni afaia i hau kīkila e tatau ke mātau e tatau ke mātau mo na ākoga ke fakamānuiagīa te fakatīnoga o na matākupu tau VET?

Fakatūtuga 2: Tuhi Pāhi Fakavāe ma na tuhi pāhi fou mo na vāhega tūlaga tolu

I lalo o te fakatūtuga 2, ka iēi te Tuhi Pāhi Fakavāe (Foundational Award) fou ka fakaūlu mai ke hui ai na matākupu o te NCEA e tātau ke kave ma te NCEA Lēvolo 1. Ko te Tuhi Pāhi ka māua ka āloakia ai te fāitau ma te tūhitūhi ma te nūmela pe ko te gāgana Māoli, pe ko na vāega kēhekēhe o te gāgana Māoli ma te nūmela Māoli, ka fēhoahōani ai ki fānau ākoga ke fatu ma ke fakaāli ai ni hīkili fakavāe mākeke.

Ko te NCEA Lēvolo 2 ma te 3 ka hui e te New Zealand Certificate of Education (Hētifikēti mo na Ākoākoga (mo te Tauhāga 12)) ma te New Zealand Advanced Certificate of Education (Hētifikēti Maoake o na Ākoākoga a Niu Hila (mo te Tauhāga 13)).

Ko na hūiga iēnei ka fakatāikole ai te nūmela o na tauhāga e iēi ai na ahēhi faigatā mai te tolu ki te lua tauhāga, ke māfai ai e na fānau ākoga i te Tauhāga 11 ke fakakāutū te kīkila ki ni ākoākoga pītōhīli te lōloto o na hīkili fakavāe ma te ūloa, ma ke māfai ai ke iēi he tāimi fakaōpoōpo mo na fānau ākoga i loto o na potuākoga.

Ko na hūiga fakatūtu mo na tuhi pāhi fou ka fakahōlo hui mai i te 2028 āgai mai ki te 2030.

E malie koe ko te hūiga ki te NCEA Lēvolo 1 ki te Tuhi Pāhi Fakavāe, i te nūmela ma te tūhitūhi ma te fāitau, ko he mea lēlei ke hāuni ai na fānau ākoga ke iēi ni hīkili fakavāe e manākomia ke kilātou māfaia ai ke hōkotāga tōtoka na ākoākoga i te Tauhāga 12 ma te 13?

Fakamōlemōle fīlīfīli he tali mai na tali iēnei:

Ko au e
matuā hē
malie
☐

Ko au e hē
malie mālie
☐

Ko au e
hē iēi ni oku
lāgona
☐

Ko au e malie
mālie
☐

Ko au e
matuā malie
☐

Ko au e
hē mautinōa
☐

*Tali oiōti te fēhili tēnei kāfai ko koe e **matuā hē malie** pe **hē malie mālie**:*

- Fakamātala mai ho he pōpōlega o koe āgai ki te Tuhi Pāhi Fakavāe ke māfai ke hauni ia tamaīti ākoga ke taulōto i te Tauhāga 12 ma te 13. Fakatākitākiga, kāfai koe e kīkila e iēi ni iētahi auāla e hili atu ke fakatīno ai te vāega tēnei.

*Tali oiōti te fēhili tēnei kāfai ko koe e **malie mālie** pe **matuā mālie**:*

- Fakamātala mai ho he pōpōlega o koe āgai ki te Tuhi Pāhi Fakavāe ke māfai ke fēhoahōani ki tamaīti ākoga ke tāpena ai ke taulōto i te Tauhāga 12 ma te 13.

Ko niā na vāega o ni ākoākoga pe ko ni vāega ke auhia e kīkila koe e tātau ke lāvea ki loto o te Tuhi Pāhi Fakavāe? Fakatākitākiga, e ono tātau ke iēi he lēvolo o te olo o na fānau ākoga ki na vāhega? Fakamātala mai na vāega o na ākoākoga pe ko na taumāfaiga ke auhia.

Ko te tōkalāhiga o na fānau ākoga ka kilātou fakaūmā te Hētifikēti o na Ākoākoga a Niu Hila i te Tauhāga 12. E malie koe e tāua mo te Mālo ke mātau ki ni auāla ke fakamāutinōa ai ka lahi atu ia tamaīti ākoga e nonofo i te ākoga ke pa ki te fakaīkuga o te Tauhāga 12?

Fīlifili he vāega e fokotāhi o na mea iēnei:

Ko au e
matuā hē
malie
☐

Ko au e hē
malie mālie
☐

Ko au e
hē iēi ni oku
lāgona
☐

Ko au e malie
mālie
☐

Ko au e
matuā malie
☐

Ko au e
hē mautinōa
☐

*Tali oiōti te fēhili tēnei kāfai ko koe e **matuā hē malie** pe **hē malie mālie**:*

- Ko niā ni ō pōpōlega āgai ki te Mālo ki ni ōlātou māfaufaūga ke fakamāutinōa ko te tōkalāhiga o na fānau ākoga e nōnofo i na ākoga ke uma te Tauhāga 12?

*Tali oiōti te fēhili tēnei kāfai ko koe e **malie mālie** pe **matuā mālie**:*

- E vāfea ona kitātou fakamāutinōagīa ko na fānau ākoga e nōnofo i na ākoga ke uma te Tauhāga 12 ma ke lahi ai holātou āvānoa ke māua ai he tuhi pāhi uīga?
-
-
-

Fakatūtuga 3: Hūiga o te fakakāutū mo ni fēkuikūiākiga ki he fāuhaga tōtoka ma e taki ki na matākupu

I lalo o te fakatūtuga 3, ko na fānau ākoga ka fakakāutū talātou kīkila ki na ākoākoga ma na taumāfaiga ke auhia i loto o he matākupu kātōa i lō he fakatūlagāga fakatēākoākoga tautāhi. Ko na fānau ākoga ka lahi lava ka manākomia ke kave ni matākupu e lima, e lāvea ai pe ko te Ūgilīhi

ma te Nūmela pe ko te Gāgana Māoli pe ko te Nūmela Māoli i te Tauhāga 11.

I loto o na matākupu takitāhi, ko na ahēhi i loto o te tauhāga ka māka holo lēlei ma ka fakapūtu fakatāhi ke māua ai ni māka tukufakatāhi kātoa ma e hīkoa i te vae 100.

Ko te hūiga tēnei ka fakatāikole ai na afāinaga ko na fānau ākoga ka hēki kilātou tāofiofia hē mālamalāma ni alātou fakatāikole filifiliga mo tua atu o na ākoga, fakatākitākiga, i te hē kāvea o na matākupu e manākomia mo te University Entrance (tuhi pāhi ke ūlufale ki na Īunivēhitē). Ka tuku mai ai hē āvanōa mo ni fakagālua tino ma ni faiākoga i na Īunivēhitē he mālamalāmaga tōtoka ki na Īloa ma na hīkili o na fānau ākoga.

Ko na hūiga fakatūtu mo na tuhi pāhi fou ka fakahōlo hui mai i te 2028 āgai mai ki te 2030.

I he aotelēga, e hāpoti e koe ni fekūikūiākiga taki e na matākupu mo na ahēhi i te Tauhāga 12 ma te 13?

Filifili he vāega e fokotahi o na mea iēnei:

Ko au e hē hāpoti kiēi	Ko au e hē hāpoti mālie kiēi	Ko au e hē iēi ni oku lāgona	Ko au e hāpoti kiēi	Ko au e matuā hāpoti kiēi	Ko au e hē mautinōa
☐	☐	☐	☐	☐	☐

*Tali oiōti te fēhili tēnei kāfai ko koe e **hē hāpoti kiēi** pe e **hē hāpoti mālie kiēi**:*

- Ko niā ni ō pōpōlega āgai ki ni fekūikūiākiga taki ki na matākupu mo na ahēhi i te Tauhāga 12 ma te 13?

*Tali oiōti te fēhili kāfai koe e **hāpoti kiēi** pe **matuā hāpoti kiēi**:*

- Ko heā ni ō māfaufāuga ko na pēnefiti tāua ki ni fekūikūiākiga taki ki na matākupu ke ahehi ai i na Tauhaga 12 ma te 13?

E lālago koe e tāua mo na fānau ākoga ke fakafēagai ma te kalikālamu kātoa (i lō i ni vāega) mo na matākupu tau mātātā kēhekehe ma iētahi matākupu lauāitele?

Filifili he vāega e fokotāhi o na mea iēnei:

Ko au e matuā hē malie	Ko au e hē malie mālie	Ko au e hē iēi ni oku lāgona	Ko au e malie mālie	Ko au e matuā malie	Ko au e hē mautinōa
☐	☐	☐	☐	☐	☐

*Tali oiōti te fēhili tēnei kāfai ko koe e **matuā hē malie** pe **hē malie mālie**:*

- Ko niā te kīkila koe ko na penefiti o te ono māfai ke fefaīaki te kalikalāmu kātoa (i na

vāega) mo na mātātā kēhekēhe ma iētahi matākupu lauāitele?

*Tali oiōti te fēhili tēnei kāfai ko koe e **malie mālie** pe **matuā mālie**:*

- Aiheā te malie ai koe e tāua ke fakafeahagai te kalikālamu kātoa mo na mātātā kēhekēhe ma na matākupu lauāitele?

E lāago koe e tātau ke lahi atu ni auala ōlogātahi ki na ahehi? Mo he fakatākitākiga, i te va o na ahehi e fai i na tēmi takitāhi (internal) ma na ahehi huke (external)

Fīlifili he vāega e fokotāhi o na mea iēnei:

Ko au e
matuā hē
malie

☐

Ko au e hē
malie mālie

☐

Ko au e
hē iēi ni oku
lāgona

☐

Ko au e malie
mālie

☐

Ko au e
matuā malie

☐

Ko au e
hē mautinōa

☐

*Tali oiōti te fēhili tēnei kāfai ko koe e **matuā hē malie** pe **hē malie mālie**:*

- Nia ni o popolega e ono iēi **fakatālatālanoāga** ki he fakatūtuga ke hikitia te ōlogātahi o na auaala ke ahehi ai?

*Tali oiōti te fēhili tēnei kāfai ko koe e **malie mālie** pe **matuā mālie**:*

- E vāfea ona fakamāutinoa e lahi te ōlogātahi i na auala ke ahehi ai?

E hāpoti e koe ni iētahi matākupu ke kāvea ma vāega o te kalikalāmu o te Tauhāga 11? Fakatākitākiga, te Īgilīhi ma te Nūmela pe, ko na ākoākoga Māoli, ko te Gāgana Māoli, ma te Nūmela Maoli.

Fīlifili he vāega e fokotāhi o na mea iēnei:

Ko au e hē
hāpoti kiēi

☐

Ko au e hē
hāpoti mālie
kiēi

☐

Ko au e
hē iēi ni oku
lāgona

☐

Ko au e
hāpoti kiēi

☐

Ko au e
matuā hāpoti
kiēi

☐

Ko au e
hē mautinōa

☐

*Tali oiōti te fēhili tēnei kāfai ko koe e **hē hāpoti kiēi** pe e **hē hāpoti mālie kiēi**:*

- Ko niā ni o popolega ki ni matakū iē e fakamālohia ona ko he vāega o te kalikālamu i te Tauhāga 11?

Tali oiōti te fēhili kāfai koe e hāpoti kiēi pe matuā hāpoti kiēi:

- E ono hāpoti e koe ni iētahi matākupu e ono manākomia ke kāvea ma vāega o te kalikalāmu o te Tauhāga 11, kehe ai ma te Īgilīhi ma te Nūmela pe ko te Gāgana Māoli ma te Nūmela Māoli?

Kehe ai ma na hēleni fakaōpoōpo, niā ni lthohi ma te fakatīnoga vēna na fēhoahōaniga e kīkila koe e tāua mo na tamaīti ākoga ma na ākoga kāfai ka fakaāoga ni fēkuikūiākiga taki ki na matākupu?

Fakatūtuga 4: Fakamākekēga o na mānakōga mo te auhia o na māka

I lalo ote fakatūtuga 4, ko na taumāfaiga ke auhia ka holo lēlei ma mānino:

- Ka fakaātili te tūlaga o te hōlohōlo tonu i te auāla e ahēhi ai na matākupu. Fakatākitākiga, ko na ahēhi i loto ma te fakaīkuga o te tauhāga ke fai hao ki te tā tūtuha o na māka o na fanau ākoga.
- Ko na kupu e ve ko te ‘Pītohīli te lēlei’ ma te ‘Auhia’ ka hui e na māka e vae 100 ma na mātaitūhi e ve ko te A, B ma te C.
- Ko fānau ākoga e manākomia ke pāhi te hē i lalo ifo o te fa matākupu fakatāhi ai ma te Tuhi Pāhi Fakavāe fou ke māua ai na tuhi pāhi fou.

Ko na fēkuikūiākiga iēnei ka fakamālohia ai na fānau ākoga ke hūkehūke ātili ma ke kaufākatāhi i na ākoākoga i te tauhāga kātoa fakatēākoākoga. Fakatākitākiga, ko na fānau ākoga ka fakamālohia ke kaufākatāhi i na faigā hūkega i te fakaīkuga o te tauhāga kāfai e iēi ni vāega vēnei, aua ko alātou māka aofaki fakatāhi ka fatu ki luga o na hīkoa tūkufākatāhi mai na ahēhi uma.

Ko na fēkuikūiākiga fou iēnei ki te fakalēvolo o na māka ka holo pili ki iētahi hīhitemi māka, e foki ai te avanōa ki na tino ākoāko ma na tino fakagālue tino he maninōga e kīlia o te lēvolo o na fānau ākoga ma olātou hīkili ma na lloa.

Ko na hūiga fakatūtu mo na tuhi pāhi fou ka fakahōlo hui mai i te 2028 āgai mai ki te 2030.

E lālagō koe ko na fakatūtuga mo na aiaiga ke auhia o na tuhi pāhi fou e faigōfie ona mālamalāma kiēi? E lavea ai na fānau ākoga e tātau ke auhia he māka e pāhi i te hē i lalo ifo o ni matākupu e fa ma ke auhia ai te Tuhi Pāhi Fakavae.

Filifili he vāega e fokotāhi o na mea iēnei:

Ko au e
matuā hē
malie
☐

Ko au e hē
malie mālie
☐

Ko au e
hē iēi ni oku
lāgona
☐

Ko au e malie
mālie
☐

Ko au e
matuā malie
☐

Ko au e
hē mautinōa
☐

*Tali oiōti te fēhili tēnei kāfai ko koe e **matuā hē malie** pe **hē malie mālie**:*

- Ko heā na vāega o te fakatūtuga mo na mānakōga ki na taumāfaiga ke auhia e kīkila koe e hē manino te mālamalāma kiēi?

E lālagō koe ko na matākupu fakamālohia e fa e tatau ke pāhia e te tokalahiga o tamaīti ākoga?

Filifili he vāega e fokotāhi o na mea iēnei:

Ko au e
matuā hē
malie
☐

Ko au e hē
malie mālie
☐

Ko au e
hē iēi ni oku
lāgona
☐

Ko au e malie
mālie
☐

Ko au e
matuā malie
☐

Ko au e
hē mautinōa
☐

*Tali oiōti te fēhili tēnei kāfai ko koe e **matuā hē malie** pe **hē malie mālie**:*

- Fakamatala mai ni o popolega āgai ki na matākupu fakamālohia e fa kāfai e hē āvanoa mo te tokalahiga o tamaīti ākoga.

I tafa ake o na hēleni fakaōpoōpo, ko niā ni ietahi hūiga, e hapoti, pe fakatāikole ai na āfainaga ai e kīkila koe e manākomia ke fakamakeke na mānakōga mo na maka auhia?

Vāega 3: Na mea ka tūtupu ma iētahi lākāhaga

Fakatūtuga 1-4 na fau ke tautāli ki lukitau kautū ki te hīhitemi NCEA e iēi nei ma ke fakamāutinōa ko na fakatūtuga ki te Hetīfiki o na Ākoākoga a Niu Hila ma te Hetīfiki Maoake o na Ākoākoga a Niu Hila e fakatuatuagia, e holotonu, ma e hāpotigā na fānau ākoga ke fatu ni hīkili tāua ma na ūloa.

E ui i na vāega iēnei, e ono lahi ni vāega e ono tūtupu i te va o nei ma te 2028 ke hāuniūni ai mo iēnei hūiga. Ko te Matāgaluēga o Ākoākoga e valakaugia ni ō lāgona ke tuku mai ke fēhoahōani mo te toe fauhaga ma te fakatelēga. E tāpunia loa na fakatālatālanoāga, ko te Matāgaluēga ka māfaufau lēlei ki na lāgona na tuku mai ka ko hēki lipotia atu ki te Kapineta.

Ka ko hēki fakaūlua mai na tuhi pāhi fou, ka iēi he kīkilaga fakakāutū ki te tūlaga pītohīli te lēlei mo te fakatelēga, ke fakamāutinōa e talafēagai na līhohi ke hāpoti tōtoka ai te ākoākogia o te tuhi pāhi fou.

Ko na hūiga iēnei ka holo fakahōlo hui mai i te va o te 2028 ma te 2030, ma e fakamāutinōa ai ko na tino ākoāko e tāpenapena lēlei.

E lāago koe ko na fakatūtuga e fatu ai ni holotonuga e hili ake i te va o te kalikālamu ma na ahehi kāfai e fakatuhatuha ki te NCEA?

Filifili he vāega e fokotāhi o na mea iēnei:

Ko au e
matuā hē
malie
☐

Ko au e hē
malie mālie
☐

Ko au e
hē iēi ni oku
lāgona
☐

Ko au e malie
mālie
☐

Ko au e
matuā malie
☐

Ko au e
hē mautinōa
☐

*Tali oiōti te fēhili tēnei kāfai ko koe e **matuā hē malie** pe **hē malie mālie**:*

- Niā ni o popoega āgai ki na fakatūtuga e fatu ai ni holotonuga e hili ake i te va o te kalikālamu ma na ahehi kāfai e fakatuhatuha ki te NCEA?

E malie koe ko na hūiga fakatūtu ke fakalēlei ātili ai te fakatuatuagia ma te holotonu o te tuhi pāhi atunuku mo na vāhega tūlaga tolu?

Filifili he vāega e fokotāhi o na mea iēnei:

Ko au e matuā hē malie	Ko au e hē malie mālie	Ko au e hē iēi ni oku lāgona	Ko au e malie mālie	Ko au e matuā malie	Ko au e hē mautinōa
☐	☐	☐	☐	☐	☐

*Tali oiōti te fēhili tēnei kāfai ko koe e **matuā hē malie** pe **hē malie mālie**:*

- Ko niā ni o popolega āgai ki na fakatūtuga ke fakafaigofie ai ke fakatuatuagia ma te holotonu o te tuhi pāhi atunuku mo na vahega tulaga lua.

I tafa ake o na hēleni fakaōpoōpo, ko nia ni iētahi hūiga pe ni līhohi e manākomia e koe (pe ko te aoga) mo te fakataunukuga o te tuhi pāhi fou?

Fua kite talafēagai o na līhohi, e lālago koe ko te tāimi kua fakatu mai e fakatinogofie? Ko te tāimi kua fakatu mai e aofia ai te fakailoaga o te Tuhi Fakavae i te 2028 ma na tuhi pāhi fou mo vahega tulaga lua i te 2029 ma te 2030 mo na Tauhāga 12 ma te 13.

Fīlifili he vāega e fokotāhi o na mea iēnei:

Ko au e matuā hē malie	Ko au e hē malie mālie	Ko au e hē iēi ni oku lāgona	Ko au e malie mālie	Ko au e matuā malie	Ko au e hē mautinōa
☐	☐	☐	☐	☐	☐

*Tali oiōti te fēhili tēnei kāfai ko koe e **matuā hē malie** pe **hē malie mālie**:*

- Ko niā ni o popolega āgai ki te mafai ke fakatīno o te tāimi fakatu ma pe ko heā he tāimi talafēagai i hau kikila?

E iēi hētahi mea e fōfou koe ke lea mai ai āgai ki iēnei fakatūtuga?

**Te Tāhuhu o
te Mātauranga**
Ministry of Education

**Te Kāwanatanga
o Aotearoa**
New Zealand Government